

množi⁶, kmalo več govorili, je namešana s 3 ali 4 deli vode (sama bi prehuda bila), posebno dobra polivka tistih kupov, kjer se mešani gnoj (Compost) napravlja.

Obertnijske čertice.

Voda v službi človeški.

Po Karl Müller-u.

„Bodi služabnica moja!“ je rekel človek vodi.

In voda je postala služabnica njegova. Goniti je začela malin, da je mlet žito, kar je zlo težavno nekdanj gospodinja z žerno (ročnim mlinom) opravljala. Kmalo je začela voda tudi žagati dilje, pahati rudo, prešati olje in več tacihi teških del opravljati, s kterimi se je nekdanj le roka človeška trudila. Voda je človeka oprostila velicih in mnogoterih težav, ker je nekdanj sam mogel biti mašina.

Voda je jela goniti veličanske prejnice, papirnice in mnogo drugih fabrik, v kterih se je človek poprej namest mašin trudil. Kar se je nekdanj na statvah počasi, različno in drago delalo, se s pomočjo vode, ktera v fabrihah mašine goni, dela sedaj hitro, lično in dober kup. Vsak nov somenj priuša sedaj novega blaga na kupe.

Koliko se je vendar na svetu premenilo — po vodi! Take lične oblačila nosita sedaj prosti kmet in kmetica, ki jih nekdanj niso nosili ne kralji ne kraljice. Baržuna (žameta) in svile (žide), ki jih zdaj dobro poznata kmet in kmetica, ni nekdanj poznal kralj. Od nekega kralja Francoskega je znano, da je svilne nogovice oblekel le v posebnih velicih slovestnostih, kakih desetkrat na leto.

Kakor pa ena stvar drugo rodi, tako je tudi lišp v obleki ljudstev pospešil in povikšal obertnijstvo, po tem pa tudi kmetijstvo. V naših krajih se je jelo potrebovati več lanú, kmetovavci so si tedaj prizadevali ga več pridelovati; — v drugih krajih se je povzdignul pridelk pavole (bombaža). Al kmalo nista platno in pavola zadostila. — svilodi (židne gosence) so mogli začeti več svile (žide) izdelovati, ker od dué do dné se potrebuje svilatnega blaga več. Ni tedaj čuda, da v deželah, kjer nekdanj ni nihče židne gosence poznal, se jih rdi sedaj že vsako leto na milione, ki predejo svilo.

In povsod ima voda velike opravila.

Mašine, ktere vodni sopár goni, so stvar novih časov. V letu 1699 je Savary prvič tako mašino našel, ktero je še le v letu 1764 Janez Watt tako popravil in zboljšal, da jih rabijo sedaj v velicih fabrihah, v rudnikih in drugih obertnijah. Voda, spremenjena v sopár, je podlaga novega časa po suhem in na morji. Parobrod (Dampfschiff) na morji in hlapon (Locomotiv) po železnicah sta vstvarila nov čas.

Parobrod (to je, barko, ktero vodni sopár goni) je našel Amerikanec Robert Fulton, v letu 1766 v Pensilvanii rojen. Že v letu 1793 je skušal tako barko napraviti, pa še le leta 1807 je s pomočjo amerianskega poročnika Livingston-a prvi parobrod v Ameriki zgotovil, kteri se je prvokrat po reki Hudson med Novem Jorkom in Albany-o peljal in je v eni uri 5 angleških milj pota storil. Zasramovan in preganjen je bistrumni najdenik sedaj toliko imenitnih parobrodov v letu 1815 v svoji domovini umerl. Celò Napoleon je Fulton-a, ko je od prvih njegovih skušinj slišal, norca imenoval. Tako plačuje svet, tako se zaničujejo spervega naj boljši najdbe! In že v letu 1811 so se parobrodi vozili po Misisipu, in v letu 1812 na Angleškem. In sedaj po morjih okoli celega sveta se vozijo parobrodi. Namesto da bi jadranabarkah gnal prosti veter, jih goni vodni sopár, v kotlih zapert.

Skor o ravno tem času, ko je Fulton našel parobrode po morji, sta v letu 1802 Trevišik in Vivian*) napravila prvo mašino, ki je z močjo sopara gnala vozove po suhem. To najdbo je zboljšal slavni Stephenson na Angleškem, ko je vlada veliko plačilo obljubila tistemu, ki napravi mašino, da bo po ravni in gladki poti (železnici) tirala vozove. Stephenson je vstvaril tako popolnoma pripravno mašino, in je od tistega časa stvarnik postal stoternih hlaponov, ki zdaj po železnicah sveta gonijo vozove. Kdo bi bil kadaj le mislil, da bi mogoče bilo tacega konja iznajti, kteri, nagel kakor tič, derdra naj veči teže po železnicah, in se ne živi od ničesar družega, kot — od vodnega soppuha.

Po železnicah in parobrodih je tako rekoč svet veliko manjši postal, ker v naj daljne kraje se pride v malo dnéh. Pa potovanje sedaj tudi veliko manj stroškov prizadene, in koliko časa se prihrani!

In vse to dela voda v službi človeka.

Zgodovinske reči.

2. Ostanki rimskih cest po Krajnskem.

Naši pisatelji Schönleben, Valvazor in Linhart v svojih bukvah govorijo zraven starih mest tudi od starih rimskih cest na Krajnskem; vendar popisujejo jih le po starih cestopisih (itinerarium Antonini, tabulae Peutingerianae, itinerarium Hierosolymitanum), ne povedó pa razun imen mest nič posebnega, kje da so te ceste ravno šle, in koliko da je še sledú od njih najti. Samo od kamna pri Kerškem govori Valvazor, in od družega pri Logatecu piše Linhart, kterih napisi povedó, da rimski cesarji Sever, Mark Aureli in Trajan so ceste in mostove popravili. Najdejo se pa še druge znamenja od rimskih cest na Krajnskem, kterih nekatere imenujem tukaj, da bi kdo drug si prizadel, kaj več zvediti; zakaj semtertje se je še v ustih našega ljudstva spomin na te starine ohranil.

Od velike ceste, ktera je šla od Akvileje (Ogleja) na Emono skozi Vipavo (ad Frigidum) čez Hrušico (ad pirum) in Logatec (Longaticum), je še zdaj v mnogih krajih sled dobiti; samo pomniti je, da cesta ni šla vsaki čas po tisti strani, ker v potnih pisih niso vselej ravno tisti kraji imenovani. Da je rimska cesta čez Hrušico večidel v tisti meri šla, kakor je bila do današnjih časov stara cesta, je sploh znano. Pa od druge ceste je sled pod cerkvijo s. Hieronima na Nanosu, memo Razdertega, Ubelskega, pod Stranjami, na Landol in Studeno; še vedno jo imenuje ondašnje ljudstvo „rimsko cesto“.

Med Logatecom in Verhniko se v dolini pod Idrijsko cesto pozna stara škerlmi vdělana pot, in en griček se še imenuje „rimski klanec“. Med Verhniko in Ljubljano je sled rimske ceste ravno tam, kjer je pred kakimi 50 leti še navadna cesta šla memo Ligojne in nad Drenovo gorico.

Od ceste, ki je šla od Akvileje memo Cerkniskega jezera (ad lacum Lugeum) skozi dolensko stran v Noviodun (pri Kerškem), in ktere stari cestopisi posebej ne razlagajo, nočem govoriti, ker so že drugi od njenih ostankov po Krakovem borštu in Kerškem polji pripovedovali. V cestopisih pa je tudi cesta od Akvileje na Virun (pri Gospejsveti na Koroškem) zaznamovana, ktera je šla čez Larix (ali Larice) in Santicum. Linhart misli, da Santicum je sedanji Krajn, tedaj bi bila Larix blizo Idrie. V arhivu koroškega zgodovinskega društva pa nekdo Larix dela Žabnico na Koroškem, Santicum pa Beljak. Ktero je resnica?

*) Kterega naroda sta pač bila Trevišik in Vivian?

Skozi Ložko dolino na Idrijsko stran in Černiverh v Vipavo je gotovo že stara pot; le to ni gotovo, kako so Rimljani ondašnje kraje imenovali. Larix ali Larice pomeni Mecesenovec, po latinski besedi „larix“ (mecesen); in poleg Idrie se še zmirej dosti mecesnov najde; zatorej Linhart mesto Larix ondi stavi. Njegovo menitev zamore pa tudi sled stare ceste poterdti, ktera se v meri od Črnega verha na Žir pozná nad Veharšami; zraven tega pa se blizo Godoviča ravno v tisti meri najdejo razvaline z veliko rezanim kamnjem kakor od kakega starega mesta, kar je morebiti ravno Larix.

Vse to je vredno večjega preiskanja, zlasti, če ima stari Santicum še sedanjí Krajn ostati. Kaj enacega bi se utegnilo najti zastran ceste od Emone na Celejo čez Trojane (Mons Adrans) in zopet od Emone na Noviodunum čez Praetorium Latobiorum (večidel je misel na Radeče pri Savi).

Marsikaj tacega se zamore med ljudstvom zvediti, ker tukej še ustno izročilo kaj ohrani, tamkej so komu zdaj samotni, kadaj pa bolj pohojeni kraji obilniši znani; kar se lahko s tem skaže, kar je zgorej od ostankov rimskih cest povedano bilo.

Naj ti kratki spis marsikoga obudi, kaj več preiskovati, najdeno pa tudi na znanje dati. P. H.

Slovanski popotnik.

* „Slovenska Bčela“ je 7. dan t. m. zavolj premajnega števila naročnikov jenjala izhajati. Marljivi njeni vrednik gosp. A. Janežić bo namesto nje prihodnje izdajal: „glasnik slovenskega slovstva“, ki bo po naznanilu gosp. izdajatelja prinašal:

1. različne poezije izvirne in prestavljene iz drugih slovanskih narečij, kakor tudi gerških in latinskih pesnikov. Posebno se bo tudi obzir jemal na narodno pesništvo Slovanov sploh;

2. zgodovinske in druge klasičke povesti, izvirne in prestavljene;

3. životopise imenitnih Slovanov;

4. popise običajev, posebno slovanskih narodov, potopise, krajopise itd.;

5. mnogo sestavkov iz zgodovine, narodopisa, basnoslovja, naravoslovja itd.;

6. slovstveni pregled. V tem se bodo vsi jugoslavenski in tudi najimenitniši drugoslavenski spisi naznanaovali in kratko presojevali;

7. zmes za različne manjše reči, kratkočasnice, pregovore itd.

Vsak zvezek okoli 10 tiskanih pol v velikej osmerki bo okinčan z jeklorezom kakega imenitnega Slovenca. Pervi zvezek bo prinesel podobo mnogozasluženega Slovenca in profesorja Matia Ahacel-na, izdatelja koroskih in štajerskih pesem. V „glasnik“ se bodo samo prav znamenivi in v čistej slovensčini spisani sestavki jemali. Da si bomo vendar ložej vselej prav dobrih sestavkov priskerbeti zamogli in da pisateljem njih trud saj nekoliko povernemo, bomo za vsako tiskano polo izvirnih sestavkov 10 gold. sr. in za prestave 7 gold. sr. plačevali. Tiste gg. pisatelje pa, ki za svoje sestavke plačila ne tirjajo, bomo z enim ali dvema iztisoma na naj lepšem papirju tiskanega glasnika razveselili. Terdno zaupamo, da bodo nam slovanski pisatelji radovoljno na pomoč pritekli.

Sostavki, za prvi zvezek namenjeni, naj se gotovo do konca mesca septembra t. l. na izdajatelja v Celovec pošlejo, da se potem natis berž pričeti in do prvih dni decembra doversiti more. Naročila se ne bodo prejemale. Ako bo prvi zvezek „Glasnika slovenskega slovstva“ dopadel, si bodo

posamezni zvezki pogosto sledili in vselej podobo kakega slovenskega pisatelja prinesli.“

Dobro osnovanemu „glasniku“ želimo obilo podpornikov na vsako stran.

Novičar iz slavenskih krajev.

Iz Moravč na sv. Mohorja dan. Huda ura priverši včeraj (ponedeljk) popoldne proti dvema, od Doba sém in spodí žanjice, ki so na polji rež vezale v snope, kamor je bilo mogoče uiti pod streho. Spervega posamne zerna padajo, ali kmalo se vsuje gosta toča, kakoršne tukaj še nobeden ne pomne; in celo uro skoz tolče in tolče, da je bilo groza. Grom in tresk, strašno rožlanje toče, in potem hudega nalíva, prevpije skoraj glasni vék in žalovanje obupnih ljudi, ki so zopet ob celi pridelk enega leta prišli.

Ko se proti štirim izvedri, se vidijo vsi kraji beli, kamorkoli je toča segla. Zatepena v tla, namešana s točo je rež popolnoma, in pšenica na pol zrela, posekana tako, da ne ločiš bilke od klasú, ne véš, kaj je rastlo tú, kaj tam. Enako je zadelo tudi druge sadeže. Milo se mi stori posebno ogledovaje sadno drevje. Naši kmetovavci spoznajo in cenijo dobiček, ki jim ga sadje da, in imajo tedaj veliko drevja po vertih, po njivah, po mejah in clo po gojzdi, ki se je letos skor lomilo pod težo sadja. Kako pa zdaj! Gole veje kakor pozimi šterlé v zrak, otolčene in razbite; lahko bi skoraj peresca štel, ki so še ostale. Na tléh pa leži zeleno listje, nezrelo sadje, veje debelosti pavca, ki jih je odbila toča. Kdaj bodo spet rodile!

Toča je bila tudi za celo pest debela, in še danes zjutraj sim jih vidil zerna na kupih do kolena, ki so bile debelosti kurjih jaje. Na strehah je škerlí neusmiljeno razbila, celó slamnate strehe skoz in skoz prederla, ozid je tudi gerdo obtokla.

In ta nesreča je zadelo dvé tretjini, nar rodovitniši kraje velike Moravške fare; kaj zunaj nas, pa še ne vémo. Obupani kmet zdihuje: kaj bo, kaj bo! s čim se bomo preživili, s čim obsejali vnovič! Že na novino sim mogel storiti dolgove, in ta je sedaj proč, kdo mi bo zdaj še upal? V resnici! kaj bo z ubogim ljudstvom, ktero tarejo nadloge že več let tako, da je moglo celó živino poprodati in je vendar še zabredlo v dolgove, če mu cesarska milost, prizadevanje cesarskih vradni, in milodari dobrotljivih ljudi ne bodo pomagali! Sej v ptuje in daljne kraje clo se revežem pomoč pošilja, naj bodo toraj enakemu usmiljenju priporočeni tudi nesrečniki domači na Moravškem *).

Iz Krišnogore. Preteklega leta 7. malega serpana je bil žalosten dan po toči, in oči so tukej namest živo zelenega listja in prijetno dušech rožic le gole drevesa in točne gomile gledale. Letos pa je na ravno ti dan široki obzor krog in krog véš prijazniši; na nezmernem modrem oboku ni kar meglice vgladati, sonce okrepeljivo sije, in prijazni zahodnik rahlo zrak giblje, ter mlo popotnika po obrazu boža. Krasno vreme in kraja mičnost privabi tudi blagorodnega gospoda deželnega poglavarja, grofa Gustava Chorinski-ga, ki v tej dobi memo popotje, da spremljen od žl. gospoda Scheuchenstuel-a, deželne sodnije predsednika v Novem mestu, in okrajnega sodnika g. Koširja, peš na Krišnogoro pride, pred ktero Gorenski snežniki veličanstno stojé, Griñovec sém čez Krim ponosno gleda, na severnoizhodni strani se izverh Kuma cerkev bliši, v zahodu Nanos sém zrè, in na poldanski strani snežnik, kjer je še zdaj sémtertjè kakšen bel kupček snega vgladati, proti primorski Reki vidokrog opovera.

*) Tudi vredništvo bo rado prejemale milodare usmiljenja potrebnim in vrednim Moravčanom namenjene, in jim jih odrajtalo berž.